

János István

In memoriam Katona Béla

Sokasodnak halottaink, egyre gyorsabb ütemben távozik korunkból egy nagy nemzedék, szakmánk, kultúránk és emberségünk utolsó hírmondói. Az utánuk támadó ür aligha pótolható új ezredévünk feltörekvő generációival: nem csupán egy nemzedék, de egy szemlélet és emberi mentalitás is tűnőben van világunkból. Katona Béla, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola nyugalmazott tanára, Krúdy és a helyi hagyományok jeles kutatója, a szabolcs-szatmári literátorok mentora, a Szemlében is megannyi értékes tanulmány szerzője életének 75. évében, hosszú betegség után, 1999. december 17-én hunyta le örökre szeméit.

Aktív életet élt, egész sorsa Nyíregyháza-hoz kötötte, hiszen a szomszéd községben Oroson született 1924-ben, s nem is távolodott messze szülőföldjétől. Egyetemi tanulmányai után ide tért vissza, s főiskolai oktatóként, irodalomtörténészként és irodalomszervezőként egyaránt úttörő kezdeményezéseket tett a város szellemi életének fellendítése érdekében.

Jövőbe tekintő, az életet szerető ember volt, távol állt tőle minden álszentség, dogma avagy nagyizolás: értékekre nyitott szelleme az apró dolgokban is képes volt felfedezni az orokkévalót, miként a maradandóságot is sok-sok apró örömon keresztül volt képes megélni. Alkotásra, munkára orientált ember volt, s mint ilyen sohasem pihent: a tétlenség fárasztotta. Utolsó éveiben betegségekkel kuszkodva, félig vakon épen oly toretlen lendülettel dolgozott, mint életének fénykorában. Utolsó éveiben mégis napról-napra lejjebb kellett csavarni a lángot...

Pedig de kívánta megélni az új századot és ezredév kezdetét, mint ahogy szerette élni az életet, szellem és a matéria világát egyaránt. Igazi társasági lény volt, aki úgy a magánéletben, mint a szakmában kialakította és ápolta saját társasköreit saját maga, barátai és kollegái nagyobb öröme. Jelenség volt, vonzotta tehát maga köré az irodalmat művelő tehetséges vagy csupán jóindulatúan dilettáns fiatalok seregét, s afféle írói társulást hozott létre ezáltal Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, megmutatván a régió értékteremtő erejét. Évtizedeken át fórumot harcolt ki a vox humana, az emberi szó jogának, a Tiszta Szívvel füzetek éppen úgy példázzák ezt, mint az általa vezetett írói kör, a Szabolcs-Szatmár Megyei Írók Köre. Kulturális és közéleti fórumokon éppen úgy otthon érezte magát, mint a katedrán, vagy a kutatómunkában, melyet látása megromlása ellenére is szakadatlan szorgalommal művelt, szinte élete utolsó pillanatáig.

Mert egyszemélyes intézmény is volt Katona Béla, aki nem tűrhette sem a szellemi tunyaságot, sem a sarlatán hőzöngést, aki irtózott a szellemi vákuumtól, viszont nyitott volt mindazokra, kikben az értelem vagy tehetség akárcsak egy kis szikráját is gyanította. Sokat kellett tapasztalnia maga körül értetlenkedő rosszindulatot vagy éppen fagyos közonyt, mégsem adta fel soha kitűzött céljait. Apró, lépésről-lépésre megvalósított célok voltak ezek, melyek a megtett út távlatából szemlélve és az életmű nagyságára tekintve roppant nagy energiákat és mindennapos apróbb-nagyobb küzdelmeket követeltek, s a felörlődés tragikumával fenyegettek. Katona Béla mégsem örlődött fel, az idő őt igazolta: mert nem csak követőkre és segítőkre talált, hanem lassanként azt is tapasztalhatta, hogy ha lassan is, de elindult ebben a homokra épült világban a szellemi változás valaminő folyamata, mely a jelen feje fölött igyekszik átnyúlni az európai jövőbe, s számot vetni a múlt eddig elfeledett szellemi kincseivel. Joggal mondhatjuk: Katona Béla paradigmát teremtett, s ha ma van Nyíregyháza és Szatmár-Szabolcsban irodalom és szellemi élet, az nagyrészt az ő úttörő kezdeményezéseinek köszönhető.

Elsősorban azonban mégis irodalomtörténész volt, életműve javát ebben a szakmában alkotta. Krúdy volt igazi nagy szerelme – s talán emiatt kötődött az író városához, Nyíregyházához is oly melegen – Krúdy-könyve máig alapvető mű az íróval foglalkozó könyvek sorában, s folytatta mindezt hosszú éveken keresztül tanulmányokkal, előadásokkal, kötetek szerkesztésével. Első Krúdy-tanulmánya 1953-ban jelent meg (Krúdy emlékezete – Nyíregyházi diákevek) utolsó – posztumusz – kiadványként 1996-ban. A két publikáció között eltelt közel fél évszázad nem szűkölködött új eredményekben. A Krúdy-filológia máig alapvető monográfiája az 1971-ben megjelent Krúdy Gyula pályakezdése című könyve, melyet bőséggel követettek újabb és újabb Krúdy-interpretációk, kisebb-nagyobb résztanulmányok. Fontos szerepet játszott Katona Béla a nyíregyházi Krúdy-kultusz kialakításában, s elsőként szorgalmazta a szülőház megjelölését emléktáblával, egy állandó Krúdy-emlékkiállítás létrehozását, valamint a színházzal szemközt felállítandó Krúdy-szobor tervezését. Eme utóbbinak a megvalósulását már nem érthette meg: Varga Imre Krúdy-szobrát csak 2003-ban sikerült felavatni – ám a Katona Béla által megálmodott helyen.

Bár Katona Béla kutatói és oktatói érdeklődésének középpontjában Krúdy Gyula állt, szükségképpen tágabb kontextusban gondolkodott. Így tanulmányokat publikált Mikszáthról, Babitsról, Tóth Árpádról, a szűkebb páriájához kötődő Bessenyei Györgyről éppen úgy, mint Váci Mihályról, akit még a nagy átértelmezések és paradigmaváltások korában sem tagadott meg. Érdekeltek Szabolcs-Szatmár talán nem túl neves, de mégiscsak jellegzetes alkotói, mint pl. Bessenyei Anna, Fehér Gábor, Sipkay Barna. Katona Béla sokfelé, sok irányba figyelő irodalomtörténész volt, még „oreg” napjaiban is szinte naprakészen tájékozott volt mind a helyi, mind pedig az országos irodalmi életben. Hivatásának tekintete az értékek megőrzését és felmutatását, s azon kevesek közé tartozott, akik kezdettől fogva nagyra értékelték Ratkó József költészetét, s később is ébren tartották emlékét és líráját.

Élete utolsó éveiben lankadatlan szorgalommal dolgozott Szabolcs-Szatmár megye irodalmi topográfiáján, s ez a mű, mely élete utolsó könyve volt, alighanem hosszú ideig alapműve lesz a megye és a régió szellemi öröksége iránt behatóbban érdeklődőknek.

Publikussá tett tudása szakemberi mivoltát példázza, emberi habitusa tanítványai, kollégái és barátai körében hasonló értékteremtő módon nyilatkozott meg. Eleme volt az érvelő-kifejtő előadói modor, a nívós társalgás, mondhatni a jó értelemben vett társasági létben is ki tudta bontakoztatni szakmai attitűdjét. E sorok írójának sokszor volt alkalma hallgatni fehér asztal mellett szakmai argumentációit, értékelő előadássá terebélyesedő társalgási stílusát, anekdotáit, vagy éppen azon rejtett értékekről szóló fejtegetéseit, melyek már számunkra igazi csodaként hatottak. Elemében akkor volt, ha kedvenc irodalmi témáiról beszélhetett – az igazi jeles tanáregyeniségek gesztusaival és habitusával.

Életét az értékteremtésre-mentésre tette fel, mert jól tudta, van mit menteni, ha nem akarjuk, hogy végképp eltűnjenek a múlt apróbb-nagyobb emlékei egy technokrata civilizáció lánctalpai alatt. És tudni kell – vallotta – felmutatni a vállalt értékeinket, nem az anyagi haszon reményében, hanem egy olyan virtuális valóság ígészetében, melyben együtt ragyog fel múlt jövő és jelen a végső emberi harmónia ígészetében. Katona Béla már átjutott eme megbizonyosodás aranyhídján, az örökkévalóság kapuján. Voltak tervei és még be nem váltott ígéretei, az életmű azonban így is lekerekített egész, méltatásra és ápolásra váró örökségünk része. Megkezdett munkái, programjai folytatásra várnak, távozása azonban be nem tolthető űrt hagyott maga után. Annak az egyre rohamosabban fogyatkozó nemzedéknek volt egyik képviselője, melyet joggal nevezhetünk – klasszikus terminussal élve – a humanista tudományok, a studia humanitatis legfőbb elkötelezettjének. Humanista ember volt, a szó klasszikus értelmében, élete pedig a humanizmus csendes diadala. 2004-ben lett volna csak nyolcvan éves. Emlékét megőrizzük!